

חזון הלימודים המשותפים בצפון אירלנד נראה רק לפני כמה שנים כמדע בדיוני. אבל אסור להשוות

רבים מבתי הספר בצפון אירלנד פועלים לפי מודל של לימוד משותף: תלמידים מבתי ספר קתוליים משתתפים בשיעורים של בתי ספר פרוטסטנטיים ולהפך. עד לפני עשר שנים, שיתוף פעולה כזה היה בלתי נתפס על רקע קונפליקט לאומי ודתי בן מאות שנים. אבל הקשיים העיקריים בדרך היו בכלל טכניים, כמו לסדר מעבר חציה בין בתי הספר ולתאם בין זמני השיעורים השונים. בינתיים הפכה התוכנית למדיניות ממשלתית, המתקצבת בעשרות מיליוני לירות שטרלינג והולכת ומתרחבת. מעורר קנאה? בצדק

- אור קשתי, בלפסט
- 05.01.2017
- זמין ב- <http://www.haaretz.co.il/magazine/premium-1.3197118>, נצפה: 9 ינואר, 2017

"ישו הוא הסיבה לבית הספר הזה", מציין שלט בולט בכניסה לתיכון הקתולי " Cross and Passion" בבאליקאסל שבצפון אירלנד. "הוא) המורה הבלתי נראה אך הנוכח בכיתות, המודל לחיקוי של המורים, מקור ההשראה לתלמידיו". קיר זכוכית עם דמות של נזירה משקיף על הנכנסים. כשנשמע הצלצול תלמידים בתלבושת אחידה בצבע חום, כולל הז'קט הנדרש עם סמלים איריים, שוטפים את המסדרון. ביניהם אפשר לראות גם כמה בני נוער עם מדים שחורים מבית הספר הפרוטסטנטי שמעבר לכביש, יוצאים משיעור משותף במתמטיקה. הדרך חזרה נמשכת כמה דקות הליכה. על הכביש שהפריד בין מוסדות החינוך זה עשרות שנים סומן לאחרונה מעבר חציה. לפני 10–15 שנים שיתוף פעולה כזה — טבעי, יום-יומי — היה בלתי נתפס, דמיוני, על רקע קונפליקט לאומי ודתי בן מאות שנים ומערכת חינוך המבוססת על הפרדה כמעט מוחלטת.

כמעט 400 מתוך כ-1,100 בתי ספר בצפון אירלנד עוסקים בלימוד משותף (shared education) במגוון נושאים, ממקצועות כמו מתמטיקה, מדעים, שפות או היסטוריה ועד "כישורי חיים" הכוללים שיעורים על סכנות האלכוהול והסמים לצד שיעורי אזרחות. גם הדרכים מגוונות: כיתה שנודדת מבית ספר אחד לשני, כיתות שעורבבו מחדש או לימוד במתחם חדש וניטרלי — כמו זה שמתכננים כעת שני המנהלים מבאליקאסל. המכנה המשותף של שלל הגרסאות המקומיות, שצמחו מתוך בתי הספר יותר מאשר הונחתו מבחוץ, הוא ניסיון לדבוק בשני מאפיינים: המפגש צריך להיות לימודי ולהתקיים לאורך זמן. כל השאר פתוח לדמיון.

בסוף 2015 הפך הלימוד המשותף למדיניות רשמית בצפון אירלנד, וכעבור כמה חודשים הוא נקבע בחקיקה. סכום של 500 מיליון לירות שטרלינג מיועד לתכנון קמפוסים משותפים ולבנייתם בעשר השנים הבאות, מעבר למימון הכשרת מורים והסעות תלמידים בהשקעה של עשרות מיליונים נוספים. 26 מיליון לירות שטרלינג שיגיעו מהאיחוד האירופי אמורים לצרף בקרוב כ-500 מוסדות חדשים לפרויקט, כך שלימודים משותפים יתקיימו בכ-80% מכלל

בתי הספר. לא מדובר בעוד תוכנית קצרת-ימים. בזהירות המתבקשת, נדמה שהיא עברה את נקודת האל-חזור.

לתת לאמון להתפתח

בבאליקאסל, בקצה הצפוני של צפון אירלנד, מתגוררים כ-5,500 תושבים, כ-75% מהם קתולים. "הצרות" (The Troubles), הכינוי שניתן לאלימות הרצחנית בצפון אירלנד, שנמשכה מסוף שנות ה-60 ועד החתימה על הסכם "יום שישי הטוב" ב-1998, שהביאה למותם של יותר מ-3,500 אנשים — הורגשה לא רק בבבלפסט, המרוחקת כ-90 קילומטר, אלא גם כאן. ההרוג האחרון — ממטען חבלה שהניח ה-IRA — נרשם ב-1991. עשר שנים אחר כך נוטרלה מכונית תופת שלפי התכנון היתה אמורה להתפוצץ בזמן יריד, פיגוע שיוחס לאחת הסיעות הפרוטסטנטיות שהתנגדו לסיום הסכסוך. כיום בבאליקאסל מפורסמת בעיקר בזכות החוף, המשמש אחד מאתרי הצילום של "משחקי הכס", נקודה חשובה בטיוילים המאורגנים שהופיעו בעקבות סדרת הטלוויזיה.

גם בצפון אירלנד אי אפשר לנתק את הקשר בין זהות לחינוך. ייתכן שלא צריך. לואישך מאתרט, בת 17, לומדת בבית ספר שייסד מסדר קתולי ב-1913. "אני שומעת מוזיקה אירית ומדברת את השפה", היא מבהירה כבר בתחילת השיחה. בשלוש השנים האחרונות היא למדה בתיכון הפרוטסטנטי גיאוגרפיה, לימודי דת והיסטוריה, ובכלל זה שיעורים על המאבק האירי לעצמאות מבריטניה לפני כמאה שנים.

"פחדתי שהמורים יהיו מוטים נגדנו וילמדו מנקודת מבט יוניוניסטית (התומכת בהמשך הקשר עם בריטניה, א"ק) אבל תוך זמן קצר הבנתי שאין לזה בסיס. המורים שלי להיסטוריה לגמרי מבריקים. הם מלמדים את המקצוע בצורה לא משוחדת ומעניינת בשביל תלמידים משני בתי הספר". שני הקשיים הגדולים ביותר, היא מציינת, היו בסך הכל טכניים — היעדר מעבר חציה וזמני שיעורים מעט שונים. על שניהם התגברו, האחרון באמצעות צלצול משותף.

מאתרט חושבת שהזהות שלה, במיוחד הלאומית, רק התחזקה. "תמיד אהיה בעלת דעות רפובליקאיות, ותמיד אשאר נאמנה לשפה האירית ולתרבות הגאלית. עם זאת, לימוד משותף הפך אותי למודעת יותר לאמונות של אנשים אחרים ולחשיבות שבהבנה הדדית". חברתה, אורלה דונלי, אומרת שחשיבות התוכנית היא במתן האפשרות "להסתכל על דברים מנקודת מבט אחרת". גם החששות הראשוניים שלה מהמפגש עם מורים פרוטסטנטיים התבדו. לעומתן הולי ריילי, גם היא בת 17, מהתיכון הפרוטסטנטי, פחדה בעיקר מהתלמידים — אבל לא בגלל הרקע הדתי השונה, היא מבקשת להסביר. "הייתי כמו כל אדם אחר שנכנס לפאניקה כאשר הוא פוגש סביבה חדשה. קצת פחדתי מהצורך הזה להשתלב, אבל זה עבר ברגע שנכנסתי לכיתה". אחד השיעורים עסק בדיכוי הבריטי של ההתקוממות האירית ב-1916, שהסתיימה עם כ-500 הרוגים ויותר מ-2,600 פצועים. "כמעט לא למדנו את זה כך בעבר, היה מעניין ללמוד את שתי הפרספקטיבות. אנחנו בוגרים מספיק כדי לשמוע דעות שונות", היא אומרת.

לא מספיק לשמוע את התלמידים, החוזרים ואומרים, בווריאציות קלות, שלמדו לחבב אלה את אלה וש"כולנו בני אדם". האוזן החשדנית מבקשת לעצור רגע, לברר שלא מדובר רק

בתשובה מוכנה מראש לאורח מבחוץ. נדמה שתכנון קמפוס חינוך חדש — ששומר על עצמאות שני בתי הספר, הקיימים לצד מרחב משותף — הוא ביטוי משמעותי לא פחות מעדויות התלמידים או מהצהרה כתובה המשותפת לשני התיכונים, ולפיה הלימוד המשותף "מאפשר לכל צעיר להיות נאמן וגאה בבית הספר שלו ובשותפות עם המוסד השכן".

פול מקלין ואיאן וויליאמסון — מנהלי בית הספר הקתולי ובית הספר הפרוטסטנטי — פורשים תוכניות בנייה. הרעיון הוא לבנות בניין אחד, כנראה בצורת האות ח': שני מבנים שישרתו את בתי הספר מכל צד, ובתווך אזור משותף של כיתות ומעבדות. שאלה אחרת, שעדיין לא הוכרעה, היא אם להקים חדר מורים אחד או לשמור על התבנית הקיימת.

הקמפוס החדש יוקם בשטח בית הספר הפרוטסטנטי, המשקיף על המפרץ, והמוסד הקתולי ישמש מתחם ספורט ומשחקים. התקציב הדרוש כבר קיים. אם הכל יתקדם כמתוכנן, בעוד שנתיים-שלוש תתחיל הבנייה. הפרויקט בבאליקאסל הוא אחד מחמישה שמשרד החינוך בצפון אירלנד יזם ומממן. ב-2018 צפויים להיבחר עשרה קמפוסים נוספים.

כ-300 תלמידים משני בתי הספר בבאליקאסל לוקחים חלק בלימוד משותף על בסיס יום-יומי — כמעט מחצית מכלל התלמידים בגיל 14-18. גם אם בעבר הרחוק היו ביקורים הדדיים וכמה שיעורים משותפים, רמה כזאת של שותפות היא עניין חדש יחסית. "יכול להיות שהחברה צריכה לסבול מספיק כדי להסכים להיפגש. הקיצוניים משני הצדדים התישו אלה את אלה ופינו את הדרך להנהגה לכוחות מתונים יותר", אומר וויליאמסון.

מקלין מספר על הורים מעטים שהתנגדו לתוכנית, בעיקר בטענה שלא בחרו בבית ספר קתולי כדי שילדיהם ייפגשו עם בני נוער פרוטסטנטים. מוכר. לעתים רחוקות היו גם תלמידים שלא היו מרוצים מהמורה בבית הספר המקביל. לא מדובר בקשיים דרמטיים או חדשים.

שאלת הסמכות נפתרה באמצעות כללי-יסוד: המורה המלמד הוא האחראי על כלל התלמידים בכיתה, ללא קשר למסגרת שאליה הם שייכים. "צריך להתמודד עם דאגות, לפעמים אמיתיות ולפעמים מוגזמות, של התלמידים ושל ההורים שלהם", מוסיף וויליאמסון. "אבל זה יכול לקרות בכל בית ספר. הפתרון הוא לחזק את המורים: אסור שירגישו מאוימים".

זה נכון גם בנוגע להורים. לאמון של הקהילה העוטפת את שני בתי הספר יש חלק מרכזי בהצלחת התוכנית. מבחינה זאת, תכנון הקמפוס החדש הוא משחק עדין בין הרצון לחזק את שיתוף הפעולה לבין חשש מהתקדמות מהירה מדי. זו אולי הסיבה לכך ששני המנהלים מדגישים שכל מסגרת תמשיך לשמור על המורשת שלה. לדברי מקלין, "יכול להיות שבעתיד ההורים ירצו בית ספר אחד, אבל זה לא המצב כרגע. יש לנו חובה לכבד את הזהות של ההורים", ואילו וויליאמסון מזהיר מ"יותר מדי תכנון חברתי. צריך לתת לאמון להתפתח, אחרת זה יתפוצץ".

לפחות בכל הנוגע לקשר עם ההורים, נדמה שהדגש בתוכנית הוא פחות על הגברת הסובלנות בין קתולים לפרוטסטנטים, ויותר על היתרונות החינוכיים שמציע שיתוף הפעולה. למשל, שלוש המטרות הראשונות בהצהרה שעליה חתמו שני בתי הספר לקוחות מהעולם החינוכי: "הגדלת ההזדמנויות החינוכיות לכל הצעירים בחינוך העל-יסודי", "שיפור ההישגים" ו"ניצול המשאבים החינוכיים באופן המיטבי". קידום וטיפוח "כבוד הדדי והבנה" מופיעים רק במקום הרביעי. אין כאן בדל של מקריות. חלק מההורים מסכימים עם חזון הפיוס, אחרים אולי פחות, "אבל כל הורה רוצה את החינוך הכי טוב לילד שלו. השותפות מאפשרת את זה", אומר וויליאמסון.

מדובר באחת מנקודות המפתח בלימוד המשותף. העקרונות החברתיים והמוסריים פגשו את ההיצע המצומצם של מקצועות לימוד ברמה גבוהה שבתי ספר קטנים יחסית יכולים להציע לתלמידים שלהם. השותפות — בידע, במורים ובמשאבים — הרחיבה את מגוון השיעורים הפתוח בפני התלמידים. לא מדובר בחלוקה גסה של אינטרסים בין הדרג הממשלתי לזה המקומי, גם לא בהסוואת המטרה האמיתית כביכול של התוכנית. גם השאלה אם זאת מדיניות הצומחת מלמטה או המוצנחת מלמעלה נראית קצת פחות רלוונטית. יכול להיות שזהו קסם המפגש.

בלי לוותר על זהות

בהשוואה לבאליקאסל, לימאבאדי היא כרך של כ-13 אלף תושבים, כ-30 קילומטר ממזרח לדרי, הנקראת גם לונדונדרי, העיר השנייה בגודלה אחרי בלפסט. כאן החלוקה בין פרוטסטנטים לקתולים כמעט שווה. גם השותפות המקומית בין בית הספר הפרוטסטנטי לקתולי היא חלק מתוכנית הממשלה לקמפוסים משותפים. במקרה הזה, התכנון הוא לבנות שני מרכזים חדשים (האחד למדיה ואמנות, השני למדעים וטכנולוגיה) בכל אחד מבתי הספר — אשר ישרתו את כלל התלמידים. הלימוד המשותף מתחיל קצת יותר מוקדם, כבר בגיל 11, וכולל תכנון הוראה והכשרת מורים שמתקיימים יחד, כמו גם מועצת תלמידים ואסיפות הורים משותפות. גם כאן, מתברר, עיקר הקשיים היו בתיאום מערכת השעות של בתי הספר. אם כל כך טוב, למה לא להתאחד? המנהלת הקתולית, מרי מקלוסקי, מתחילה להתרגז. האתוס, הכולל רבדים של מורשת והזדהות דתית ולאומית, הוא המוקד. "בבתי ספר מאוחדים האתוס עובר דילול", היא מסבירה. "אני אומרת באופן הגאה ביותר: אנחנו בית ספר קתולי, יש לנו מסורת מסוימת ויש דברים שאני רוצה שהילדים שלנו יאמינו בהם". הגאווה הזאת, היא ממשיכה, לא צריכה להכתיב את העמדות כלפי בית הספר השכן. "אין שום סיבה שהתלמידים שלנו לא ילמדו להכיר ולהבין את האתוס שלהם. ככל שאתה מכיר את האחר, אתה נעשה חזק יותר. המפגש גורם לך לדעת מי אתה". מקלוסקי ודארן מורנין, המנהל מבית הספר המקביל, יוצאים לחצר עם קבוצת תלמידים בז'קטים ירוקים ושחורים. כל אחד מבתי הספר, הצמודים זה לזה, מוקף גדר גבוהה, ובין שתי הגדרות עובר שביל קטן להולכי רגל. לאחרונה אישרה הרשות המקומית את הצעת המנהלים לבנות גשרון שיחבר בין שני המתחמים ויאפשר לתלמידים תנועה חופשית יותר. לפי שעה הגדרות יישארו, אך כנראה יאבדו מעט מחשיבותן.

לרבע את המעגל

פרופסור טוני גלאגר מאוניברסיטת קווינס בבלפסט הוא הכוח האקדמי והמעשי מאחורי הלימוד המשותף בצפון אירלנד: הוא לא רק הוביל את פיתוח המסגרת התיאורטית, אלא גם דחף ליישומה בעשור האחרון במעגלי השפעה הולכים ומתרחבים, עד שאומצה רשמית כמדיניות ממשלתית מחייבת לפני כשנה. בעולם החינוך מדובר בהצלחה יוצאת דופן. בתחילת שנות ה-90 השתתף גלאגר בכנס של אנשי חינוך בבולגריה, יחד עם נציגים ממדינות הבלקן השונות. יוגוסלביה כבר התפרקה, וניצני הזוועות שם החלו להתברר. בצפון אירלנד תהליך השלום עוד לא יצא לדרך. "בשלב מסוים בכנס, מישהו אמר שצריך לשנות

את הגבולות כדי להתאים אותם טוב יותר לקהילות שחיות בבלקן. חלק מהאנשים הסכימו, אבל אני חשבתי שזה פשוט טירוף לפתוח ככה תיבת פנדורה", נזכר גלאגר. התפכחות מהאשליה של תיקון גבולות מתקן מציאות היא הדרגתית. גם הוא, בעבר הרחוק יותר, האמין ש"ברגע מסוים בעתיד הגבול שלנו יעלם, אירלנד תאוחד וכל בעיותינו יפתרו, למרות שאם חשבת על כך שתי דקות הבנת שזה קשקוש".

כשנחתם ב-1998 הסכם "יום שישי הטוב", שסימן את סיום תקופת "הצרות", ועל רקע ויכוח ציבורי באשר

לדרך הנכונה לקדם את היחסים בין קתולים לפרוטסטנטים, ביקש גלאגר לבדוק יוזמות קודמות בתחום החינוך, שהתמקדו בפעולות קצרות וקצובות יחסית כמו מפגשי תלמידים. לדבריו, מדובר אמנם בתוכניות אמיצות — אך כאלה שלא השאירו חותם. לדברי ד"ר גאווין דאפי, ממובילי התוכנית באוניברסיטת קווינס, אולי תרמה לכך הנטייה של המשתתפים "להימנע מלדבר על נושאים שנויים במחלוקת. אף אחד לא רוצה לעסוק בפוליטיקה ובהיסטוריה כשאתה באמצע הקונפליקט", הוא אומר. המערכת נשארה נפרדת כפי שהיתה שנים ארוכות, מחולקת בעיקר בין בתי ספר קתוליים, בתי ספר של המדינה, המזוהים עם הצד הפרוטסטנטי, ושיעור קטן — בסביבות שבעה אחוזים מכלל התלמידים — של בתי ספר משותפים (אינטגרטיביים), שלא תמיד נשמרת בהם חלוקה שווה של תלמידים משתי הקהילות.

באמצע העשור הקודם, במסגרת דיונים עם קרן פילנתרופית אמריקאית שהשקיעה בצפון אירלנד וחבריה היו מודאגים מכך שהמסגרות המשותפות לא הצליחו לגדול, הציע גלאגר לחשוב על בתי הספר כרשת — ששינוי במרכיב אחד בה ישפיע בהכרח על מרכיב אחר — במקום כמוסדות העומדים בפני עצמם, ולעתים גם מתחרים ביניהם. דרך רקימת השותפות, הוא האמין, אפשר להביא לשינוי עמדות בלי לשנות באופן רדיקלי את מבנה מערכת החינוך. ב-2007 החל לפעול המחזור הראשון של התוכנית, עם כמה עשרות בתי הספר ו-12 שותפויות. שלוש שנים אחר כך יצא לדרך הגל השני. המימון — 26 מיליון לירות שטרלינג — התחלק בין שתי קרנות פרטיות והממשלה בצפון אירלנד, הנהנית מאוטונומיה רחבה. גלאגר מספר שבשלבים הראשונים של התוכנית הופתע מההתנגדות הדלילה של ההורים, שרובם גדלו והתעצבו בתקופת "הצרות". ים החששות התבדה. הוא מתקשה להיזכר בקונפליקטים משמעותיים. במקרה אחד איפור של תלמידות מבית ספר אחד עורר סערה קטנה בבית הספר המקביל. במקרה אחר החליפו נערים משתי הקהילות קריאות גנאי ואולי כמה דחיפות. התקרית הגיעה לעיתון מקומי. הודעה משותפת שפירסמו שני בתי הספר ידעה את ההורים על התקרית, הבטיחה לטפל בה בכלים חינוכיים ולא נסוגה מהלימוד

המשותף. הרוחות נרגעו תוך זמן קצר. זהו. "לצד הרצון המפורש בפיוס, אמרנו גם שהשותפות יכולה להביא הרבה דברים טובים מבחינה חינוכית — וזה מה שמעניין את ההורים", מסביר גלאגר את התמיכה.

הקשת הזאת של רווחים אפשריים עמדה במרכז הניסיון ב-2014 לשכנע את משרד החינוך בצפון אירלנד לקבל אחריות מלאה על היוזמה. העמדה הראשונית של הממשלה שם מזכירה טענות קרובות יותר: "הם אמרו שזה נשמע רעיון טוב, אבל גם מסוכן. כאשר ילדים מתחילים להיפגש, עלולים להתפתח עימותים. לא בטוח שהזמן בשל לכך, אולי בעתיד".

באותם ימים נפגשו אנשי הלימוד המשותף עם כל המפלגות שבאסיפה המחוקקת של צפון אירלנד, הפרלמנט המקומי. אז הבין גלאגר איך אפשר לקדם את היוזמה — לא כפתרון המועדף על כל הצדדים, אלא דווקא כהסדר שנמצא במקום השני בסדר העדיפויות, שכולם יכולים לחיות איתו. "כל מפלגה תמכה במודל אחר של מערכת החינוך, מאינטגרציה מוחלטת ועד השארת הסטטוס-קוו, אבל הסכימה לתמוך בנו כאפשרות שנייה. זה באמת ריבע את המעגל", הוא אומר באיפוק.

ב-2015 הגיעה העת. הפוליטיקאים תמכו, ועדה ציבורית שמונתה על ידי רשויות החינוך שיבחה את התוכנית ותוצאות ראשונות הצביעו על שיפור בהישגים הלימודיים בבתי הספר השותפים. לדברי ריי גילברט, המוביל מטעם משרד החינוך את יישום הלימוד המשותף, להצלחה תרמה גם ההכרה שאי אפשר לבטל את המאפיינים הדתיים והקהילתיים המובהקים. "צריך היה לגבש אסטרטגיה חדשה", הוא אומר, "אם אי אפשר להביא את כולם תחת מסגרת אחת, לפחות נביא אותם לעבוד זה עם זה".

בספטמבר פירסם שר החינוך, ג'ון אודאוד, מסמך מדיניות חדש. "החברה שלנו יוצאת מתקופה של קונפליקט, ואני שמח לקדם את הלימוד המשותף", הוא כתב בהקדמה. "החזון שלי הוא של קהילות חינוך תוססות, המעניקות יתרונות לתלמידים, מעודדות שימוש יעיל במשאבים ומקדמות שוויון הזדמנויות, יחסים טובים, שוויון בזהות וכבוד לשונות". הממשלה אחראית על הבניה מחדש של החברה, הוסיף השר, אבל "לחינוך יש בה תפקיד מפתח". בחודשים האחרונים הושלמה החקיקה, שבמסגרתה התחייבה הממשלה "לעודד ולאפשר לימוד משותף" ברחבי צפון אירלנד — תשע שנים לאחר ש-12 השותפויות הראשונות החלו עוד פרויקט של חיים משותפים.

איומים מרומזים

מסמך המדיניות חשוב, בוודאי שגם המימון הממשלתי, אבל בדומה לדברי השבח של התלמידים, הם עדיין לא מסבירים אם וכיצד הלימוד המשותף קורה בפועל. כאשר ד"ר דאפי מבקר בבתי הספר ומקבל את התשובה השגרתית שהכל מצוין, הוא מבקש לראות "את הדוגמאות לשותפות — כמה פעמים המנהלים מדברים זה עם זה, איך מתנהלות אסיפות המורים המשותפות ומה כוללים השיעורים בהיסטוריה ובאזרחות". לפרקטיקות כאלה יש חשיבות אדירה: אחרי שהשיגו את התמיכה הממשלתית, המטרה כעת היא להפוך את הלימוד המשותף לפעולה שגרתית, שאינה מחייבת בהכרח השקעה גדולה של התלהבות ואנרגיה.

נדמה שהפרקטיקות שדאפי מחפש באות לידי מבחן במיוחד בדרי/לונדונדרי, העיר בעלת שני השמות ושתי הזהויות, הממוקמת ליד הגבול עם אירלנד. בחלק מהשלטים השם "לונדונדרי" נמחק בצבע שחור. לעתים דגל אירלנד או סמל אירי אחר משלים את הסימון ואת המסר. עימותים בין תושבים קתולים לכוחות המשטרה וליוניוניסטים מרקע פרוטסטנטי, שפרצו באוגוסט 1969 בשכונת "בוגסייד" בעיר, סימנו את תחילת "הצרות". שלוש שנים אחר כך, ב"יום ראשון העקוב מדם", חיילים בריטים ירו במפגינים לא חמושים והרגו 13 מהם. מפגין נוסף מת מפצעיו כעבור כמה חודשים. בביקור בתחילת דצמבר, על קיר הנושא את הכתובת המפורסמת "You are now entering Free Derry", ריסו כתובת נוספת: "פידל קסטרו, 1926–2016". גם כיום האזורים בעיר מזוהים בהתאם לדגלים. כך גם שפת הכביש: סימון ירוק-לבן-כתום (הדגל האירי) לשכונה רפובליקאית, אדום-לבן-כחול (דגל בריטניה) ליוניוניסטית.

בשונה מבאליקסאל ולימאבאדי, השותפות כאן היא בין שלושה בתי ספר, שניים קתוליים ואחד פרוטסטנטי, הרחוקים זה מזה, בעומק שתי הקהילות. זו דוגמה טובה לחשיבות של מימון ההסעות לתלמידים. מרטין מאלהרן, אחת המנהלות הקתוליות, אומרת שהיא זוכרת היטב כיצד הרגישה כאשר חיילים בריטים מתוחים היו מכוונים לעברה רובים בדרך לבית הספר. "אני לא כל כך זקנה", היא צוחקת כשאנחנו יוצאים אל המרפסת שמשקיפה על האזור שבו נערכו הקרבות. "כל כך הרבה השתנה, כל כך מעט זמן עבר". ועדיין, מאלהרן ומארי לינדזי, המנהלת הקתולית השנייה, צריכות לגלות ערנות מיוחדת. למשל כלפי תלמידים ממשפחות של "דיסידנטים" (רפובליקאים קתולים המתנגדים לתהליך השלום, חלקם באלימות), שלפעמים מבקשים לא לקחת חלק בפעילות המשותפת, או ביחס לרגישות סביב שיתוף הפעולה עם המשטרה בצפון אירלנד, שעדיין נתפסת על ידי חלק מההורים ככוח זר. כאשר המקהלה בבית הספר של לינדזי הוזמנה להשתתף בטקס שערכה המשטרה, היא ספגה איומים מרומזים בסגנון "אנחנו יודעים איפה את גרה ומי החברים שלך". בתקופת "הצרות", אולי גם עכשיו, רמזים כאלה הספיקו. כששיתפה בכך את מנהלת המקהלה אמרה לה לינדזי שהיא תשב "בשורה הראשונה של האולם וגם אתמודד עם כל מי שירצה לבוא אלי הביתה כדי 'להעביר את המסר'. זו היתה חוויה מורטת עצבים". לינדזי לא נסוגה. המקהלה הופיעה, ובהמשך הוזמנה המשטרה להעביר פעילות בבית הספר. כל זה קרה רק לפני ארבע שנים.

הלימוד המשותף ב"לג'נדרי" — כינוי לא-רשמי של העיר שנועד לעקוף את קשיי השם הרשמי הכפול — מתחיל בגיל 11. בשלוש השנים הראשונות של התוכנית לימדו שני מורים בו־זמנית קבוצת תלמידים משותפת. רק בשנה הרביעית, מספרת מאלהרן, הם "הרגישו מספיק בטוחים. המפתח הוא שיתוף הפעולה בין המורים. הם צריכים ללמוד לסמוך זה על זה (בלימוד נפרד של תלמידים מעורבבים, א"ק). כאשר יש מערכת יחסים טובה בין המורים, התלמידים מרגישים שזו סביבה בטוחה ונוחה". גם לשאלות.

בתי הספר בעיר ביקשו מאנשי אוניברסיטת קווינס לעזור להם להכשיר את המורים להתמודד עם שאלות שנויות במחלוקת, כמו סוגיות היסטוריות וחשיבות הדגל האירי או הדגל הבריטי. מתברר שחלק מהמורים היו זקוקים רק להבעת אמון מצד המנהלים. לאחרים הציע דאפי, מורה לשעבר לאזרחות שגדל בתקופת "הצרות", לשלוח את התלמידים לחקור בעצמם דגלים במדינות שסועות, בהווה או בעבר, כמו ישראל ודרום אפריקה.

באופן טבעי, העיסוק בחוץ היה דרך משקפיים מקומיים. הוא הכשיר, בהדרגה, את התלמידים משתי הקבוצות לדבר ולהתווכח על מה שמציק להם. "אי אפשר לגעת בדברים האלה כבר בהתחלה. זה תהליך שדורש הרבה זמן, עד שהילדים מתחילים לחשוב בצורה ביקורתית", אומר דאפי. ובכל זאת, הניסיון הישראלי מהשנים האחרונות מחייב לשאול אם לא היתה המלצה, גם לא פורמלית, שלא לעסוק בנושאים רגישים, לפחות לא בשנים הראשונות. לא, הוא עונה, "סמכנו על בתי הספר ועל היכולת שלהם". הביקורת על הלימוד המשותף, בעיקר מהכיוון של התנועה שמאחורי בתי הספר האינטגרטיביים, טוענת שגלאגר ושותפיו מקבלים למעשה את המבנה הקיים והנפרד של מערכת החינוך — ובכך מעכבים את תהליך הפיוס. במילים אחרות, הם לא רדיקליים מספיק. ההתמודדות עם מקורות הקונפליקט, למשל, היא בגדר אפשרות, לא חובה. "הלימוד המשותף מייצר הזדמנות למפגש בקנה מידה רחב, וכאשר הדבר נעשה באופן שגרתי — המחלוקות צפות", מסביר גלאגר. דאפי מנסח זאת אחרת: החינוך האינטגרטיבי מדבר על Integration ו"כאשר התחלנו את הלימוד המשותף קיוונו שנקדם integration. זה פרגמטיזם".

המנהלים בדרי פחות מנומסים. "כל הפעילות שלנו היא פוליטית", אומרת מאלהרן, ולינדזי מוסיפה שההנחה המובלעת שרק מערכת חינוך אחת תרפא את החברה בצפון אירלנד היא שגויה: המודל האינטגרטיבי הוא רק אחד הפתרונות האפשריים, לא הפתרון הבלעדי. לדברי מייקל אלן, מנהל התיכון הפרוטסטנטי בלונדונדרי, "בתי הספר האינטגרטיביים מטיפים למשוכנעים. הם לא צריכים להתמודד עם משפחות של 'דיסידנטים' או 'לויאליסטים' (פרוטסטנטים המבקשים לשמור על האיחוד עם בריטניה, לעתים גם באלימות, א"ק). אז מי כאן מסתכן?"

עד לפני כחמש שנים אלן לא תמך בלימוד המשותף, כיוון שחשב שהוא יוביל לאינטגרציה ולאובדן המסורת. "פחדתי שלא נוכל לשיר את ההמנון או לענוד 'פופי' (פרח הפרג בדש הבגד, לזכר חיילים שמתו במלחמה, א"ק). אם הורים יחשבו שאני מנסה לדלל את התרבות שלהם, לא אמשיך להיות מנהל עוד זמן רב". השינוי בעמדה החל לאחר ששם לב לאינטראקציה לא מתוכננת בין התלמידים, ברגעים קטנים: ביציאה מהכיתה לאחר הצלצול, בשיחה על כדורגל או על להקה כלשהי. "הבנתי שזה הדבר הנכון שאנחנו צריכים לעשות, שהאפשרויות החינוכיות והחברתיות הן אינסופיות. חלק מהעניין הוא להראות לתלמידים שהעולם לא נגמר בשכונה שלהם".

גלאגר הוא אדם אופטימי בלתי נלאה, תכונה ידועה בקרב אנשי חינוך. הוא מעורב בהפצת עקרונות הלימוד המשותף בישראל (ראו מסגרת) ובלוס אנג'לס. "כדי לשנות את מערכת החינוך כפי שאנחנו הצלחנו לעשות, דרושה תמיכה רשמית. אני לא בטוח שזה המצב בישראל", הוא אומר. "צריך גם לזכור שפעלנו בקונטקסט אחר של תהליך שלום. המשמעות של פרויקט כזה בישראל יכולה להיות ציור מודלים אפשריים לעתיד, בדומה לקבוצות בצפון אירלנד שקידמו פיוס, לפעמים עם היבטים חינוכיים, בשיא האלימות של שנות ה-70. אלה היו מרחבים קטנים וחשובים. שנים אחר כך, כשאנשים התישו את עצמם עם כל ההרג, הם אמרו שעם הרעיונות ההם אפשר להתחיל לעבוד".

מלון "אירופה" בבלפסט זכה לכינוי "המלון המופצץ ביותר באירופה", בזכות 33 מטעני חבלה שהניח ה-IRA בין 1970 ל-1994. העובד האחרון שנשאר מתקופת "הצרות" הוא השוער,

מרטין מאלהולנד, שממליץ על הסיור התיירותי לאורך נקודות החיכוך בעיר. אחד המוקדים הוא "חומת השלום" – הגדר המפרידה בין שכונות קתוליות ופרוטסטנטיות. "לפני עשר שנים לא הייתי מציע לאף אחד להתקרב לאזור הזה. עכשיו זו תקופה אחרת", הוא אומר. ועם זאת, שערי הביטחון לאורך הגדר המרכזית עדיין נסגרים מדי ערב. לפי תוכנית הממשלה, החומות, שהראשונות בהן הוקמו לפני כ-45 שנים, יפורקו עד 2023.

צפון-אירלנד בירושלים

כ- 30 בתי ספר בישראל מיישמים השנה את המודל הצפון-אירי ללימוד משותף. האם תצליח התוכנית להנמיך את החומות גם אצלנו?

פרופ' טוני גלאגר ביקר כמה פעמים בישראל בשנים האחרונות בניסיון לסייע בהתאמת המודל הצפון-אירי לתנאים המקומיים. השנה מיישמים כמעט 30 בתי ספר את עקרונות הלימוד המשותף – ברמלה, בנגב, בשרון ובעיקר בירושלים, שבה שיתוף הפעולה הוא הגדול ביותר. בשנה שעברה נערכו השתלמויות ראשונות ל-23 מנהלים ול-70 מורים, יהודים וערבים בשיעור שווה. לפני כמה שבועות החל מחזור השתלמות שני. את התוכנית מפעילים הרשות המקומית והפיקוח מטעם משרד החינוך, בליווי פדגוגי שמספק המרכז לטכנולוגיה חינוכית (מט"ח).

לדברי ראש מינהל החינוך בעיריית ירושלים, משה (קינלי) טור-פז, חלק מהמנהלים כבר גיבשו שותפויות. "אני רואה את התוכנית צומחת על בסיס שנתי קבוע, במקביל להעמקת העבודה עם מורים ותלמידים. המודל הזה מתאים מאוד לירושלים, ואנחנו מחויבים לו", הוא אומר. היעד שהציב לעוד חמש שנים הוא 100 בתי ספר העוסקים בלימוד משותף, מתוך כ-400 מוסדות רשמיים בעיר. לדבריו, יישום בשיעור כזה הוא "מסה קריטית, שיכולה להביא לשינוי תודעתי". עם זאת, כדאי גם לזכור שבירושלים פועלות עוד כ-300 מסגרות חרדיות וערביות-פרטיות, שאינן שותפות ביוזמה.

לדברי גורמים שונים, מימון העירייה ומשרד החינוך מסתכם בכ-400 אלף שקלים, בנוסף לתרומות שגייס מט"ח. לא נראה שמדובר בסכום שיסיפק ליותר משנה וחצי. לדברי מרים דרמוני שביט, ראש צוות אזרחות, חינוך אזרחי וחיים משותפים במט"ח, המימון הממשלתי הוא "אתגר אדיר. נדרשת השקעה גדולה בהכשרה ובליווי בתי הספר בשלוש השנים הראשונות, אבל גם לאחר מכן נדרשים משאבים גדולים. בצפון אירלנד יש דוגמאות נהדרות של איגום משאבים. הלוואי שנצליח ליצור הזדמנויות כאלה גם בישראל, כי הן מספקות את המיסוד שכל כך חסר ברוב התוכניות של חינוך לחיים משותפים". בהקשר זה, קמפוס משותף בירושלים יכול להיות פתרון טוב למצוקת השטחים הפנויים.

הניסיון שנצבר בישראל מצביע על שיתופי פעולה מוצלחים בתחום השפות – עברית, ערבית, אנגלית וגם מתמטיקה, אומרת ד"ר שני פייס, ראש הצוות במט"ח האחראי על הליווי הפדגוגי. "יש כאן התחברות של אינטרסים: התלמידים והוריהם יודעים שצריך להשקיע במקצועות האלה, וההתמקדות בלמידה לא מאיימת על הזהות של אף אחת מהקבוצות. זאת הדרך שבה יכול החינוך למלא תפקיד בקירוב קהילות מסוכסכות".

הכשרת המנהלים בירושלים בשנה שעברה התקיימה בעת ובעונה אחת עם "אינתיפאדת הסכינים". הפיגועים גרמו למפלס הפחד אצל התלמידים שלי לעלות עוד יותר — ויחד איתו גם השנאה", מספר תומר אושרי, מנהל תיכון סליגסברג שבשכונת ארמון הנציב. "אני מרגיש שהם הולכים לאיבוד בתוך השנאה. לא יעזור לגנות אותה. צריך לראות איך אפשר לפרק אותה — באמצעות מפגש. התלמידים בבית הספר מעולם לא פגשו באמת את השכנים שלהם".

אושרי והיטאם סלאמה, מנהל חטיבת הביניים "אבן רושד" בצור באהר מגבשים כעת את סדנת הרובוטיקה לתלמידים בכיתות ח'–ט'. לדברי סלאמה, שיתופי פעולה נוספים יעסקו בעברית, ערבית ואנגלית. לדבריו, המפגשים הלימודיים לא צריכים להתייחס לקונפליקט הישראלי-פלסטיני. "מה יצא מכל הדיבורים על הסכסוך?" הוא שואל. אושרי מסכים. אסור לדבר עכשיו על העימות, הוא מדגיש, אלא על "הדברים המשותפים. רק אחרי שחומות הפחד ייפלו, אפשר יהיה לייצר שיח שמבין את כל הצדדים".

פעם אחר פעם מדגישים המנהלים את חשיבות הקשרים האישיים, שהתגבשו לא רק בהשתלמות הארוכה יחסית אלא גם בסיוור לימודי בצפון אירלנד. במרחב הבטוח שיצרו לעצמם, מספרת איריס קיווייתי, מנהלת בית הספר היסודי קשת (המשלב חילונים ודתיים), "יכולתי להיכנס לנעליים של מנהלת ערבייה, שהמורות שלה תקועות במחסום, שצריכה לשחרר ילד שנעצר כי זרק אבנים ושאיין לה כמעט משאבים לתת למורים — לתמוך בהם ולכוון אותם — כדי שיוכלו להיכנס לכיתות ולהרגיע את האווירה. האמפתיה מאפשרת לנסות ולהבין את המציאות הקשה, שלה ושלנו".

עד עתה סלאמה לא נתקל בהתנגדות של הורים למפגשים. כנראה סייעה לכך ההתמקדות בשיפור החינוך וההימנעות משאלת החיים המשותפים, הרומזים על נורמליזציה עם מערב ירושלים. מנהלים ערבים אחרים ספגו תגובה שלילית יותר מצד הקהילה שלהם. שום צד לא מחזיק כאן בבלעדיות: גם הורים בבתי ספר יהודיים משתכנעים בקלות רבה יותר להסכים ליוזמה המחזקת את החשיבה המתמטית מאשר לתוכנית לפגוש את "האחר". גם כמה מהמנהלים היהודים הביעו חשש מנורמליזציה של הערבים. ברקע ריחף הפחד מחברות הדוקה מדי בין הקהילות. לפחות אחד המנהלים אמר שאם בעקבות התוכנית יירקמו קשרים כאלה, הדבר ייחשב כישלון חינוכי. למרות זאת, הוא החליט להמשיך בפרויקט. תוכנית הלימוד המשותף הוצגה לפני כשבועיים למפקחי משרד החינוך בירושלים, צעד נוסף במשחק העדין שבין העירייה למשרד, תחת עינו הפקוחה למחצה של נפתלי בנט. ייתכן ששר החינוך מאמין בתוכנית. אולי גם היקפה הצנוע, לפחות בשלב זה, אינו מאיים עליו. לדברי גורם במשרד החינוך, בנט עשוי לתמוך בתוכנית דווקא בגלל החשש של כמה מנהלים במזרח ירושלים — היותה סימן לנורמליזציה, ללא תהליך מתחייב של השוואת תנאים ותקציבים בין שני חלקי העיר.